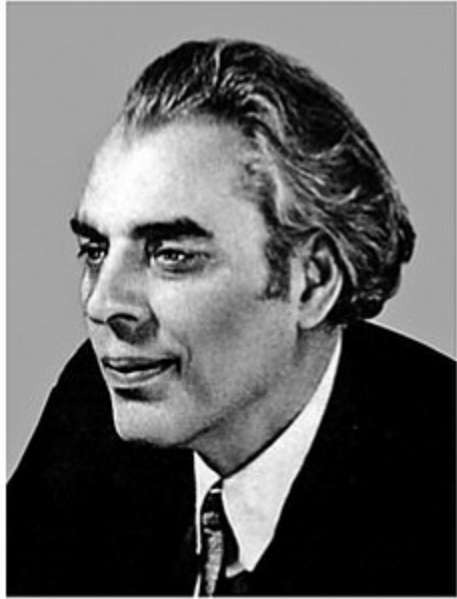

неканонічний канон:

Коли міркуеш про канон української літератури, у пам'яті спливають лише кілька прізвищ зі шкільної програми — Шевченко, Франко, Нечуй-Левицький... Хоча насправді цей перелік значно ширший та різноманітніший.

Перед вами серія «Неканонічний канон», за допомогою якої ми хочемо поговорити про всіх тих, кого не знали, чиї тексти ми читали, не розуміючи контексту тогочасної реальності. Перед вами серія, покликана перевідкрити знайомих незнайомців. У ній ви знайдете цілий спектр українських авторів та їхніх творів — від Підмогильного і Багряного до Хвильового та Йогансена, від вишуканого інтелектуального роману до динамічного пригодницького, від новаторської урбаністичної прози до психологічних текстів.

Кожен текст супроводжується ключами для прочитання від українських літературознавців. Вони розкажуть, на що варто звернути увагу, і допоможуть подивитися на твори українських класиків по-новому.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

КЛЮЧ ДО РОЗУМІННЯ ТЕКСТУ: *Цап Фабіян і філософ, або Міфологія українського Вавилона*

Не буде перебільшенням сказати, що опублікована 1971 року «Лебедина зграя» Василя Земляка означила остаточний розрив з радянським соцреалізмом і якийсь новий, цілковито оригінальний, тип романного письма. Звісно, одна ластівка весни не робить, але тоді з'явилося кілька блискучих текстів, які критики назвали химерною прозою. Саме ці автори (окрім Василя Земляка, ще Валерій Шевчук, Євген Гуцало, Володимир Дрозд) запропонували стильову альтернативу, зосередилися на формі, на експериментах з оповідними структурами, багато в чому суголосних з тодішніми постмодерністськими шуканнями. Йдеться про відхід від орієнтації на життєподібність, інтертекстуальність, цитатність, мовні ігри з численними претекстами. Завважу, що сам термін «химерний роман» запропонував ще 1958 року Олександр Ільченко, означивши так свій твір під назвою «Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і чужа молодиця»; спроби вирватися з прокрустового ложа нестерпуче «життєподібного» соціалістичного реалізму українські письменники робили за кожної сприятливої нагоди.

На перший погляд, Василь Земляк у діалогії «Лебедина зграя» і «Зелені Млини» пише про знайомі вже реалії, якими наша література переймалася й раніш. Українське село двадцятих-сорокових, революція, руйнування шляхетських садиб, перші комуни, колгоспи, Друга світова... Така от розлога історична епопея, — однак же все постає

в якійсь геть незвичній перспективі, оптика сфокусована цілковито інакше, аніж досі.

Зміна точки зору — один з найважливіших секретів самобутности Землякових романів, так само, як і вишукана, софістикована іронія.

Він обирає позицію безстороннього, дистанційованого від подій літописця, раз у раз покликаючись на древніх. Отой знаменитий зачин про «наш старенький, многогрішний, та в чомусь, проте, і немеркнучий Вавилон» на Побужжі одразу вводить розмову про комуну й колективізацію в непорівнянню ширший контекст великої історії. Хоча українське село, «окрім назви, запозиченої з Дворіччя, не має нічого спільного з Вавилоном месопотамським», топонім таки зобов'язує. Тож і комунa у Вавилоні не прижилася, хоча в сусідніх Семиводах мрійники й певдатливі злидарі спробували втілити красиву утопічну ідею, лише ще раз довівши її неспроможність. Комунa нікого не нагодувала хлібом, вона животіє на межі банкрутства, а сподівання її очільника на підтримку «голландських комуністів», котрі допоможуть варити сир, засвідчують хіба схильність до ілюзорних мрій. Комунa — це окремиий, посталий із забіганки організаторів світ, незакорінений і безґрунтовний, — не випадково ж зачинатель її приїхав аж із Москви. Тоді як вавилоняни певні своєї багатовікової історії, своїх міфів і родоводів. Та, власне, й авангардистські претензії комунарів зректися старого гріховного світу і почати будувати нову дійсність із чистої сторінки також неспроможні, найперш, може, в сенсі культурної переємности. Семиводівська комунa розташувалася в шляхетському палаці Родзінських, інтер'єри тут викликали радше захоплення, аніж обридження знищеним і затаврованим минулим: мешкання ватажка комуни — «то була інкрустована кімната на другому поверсі, з венеціанським вікном у сад, на паркове озеро, та з балконом у двір, з якого видно на горі село». На це озеро

й прилітає щовесни лебедина зграя, додаючи ландшафту ще більшої романтичної принадності й краси.

Причому історію Василь Земляк намагається оречевлювати.

Вавилон справджує свою назву ще й тому, що тут змішалися культури, народи, релігії й звичаї.

Не біблійне стовпотворіння, але щось до того близьке. У селі мирно співіснують католики й православні, українці й лемки, про босих кармелітів нагадує прізвисько сільрадівського виконавця, а про польську присутність — прегарні й трохи екзотичні жіночі імена. А ще тут є свій філософ, продовжувач усної сократівської традиції; до його порад не завжди шанобливо дослухаються, але й чашу з цикутою не пропонують. Культурний спадок здебільш матеріалізований у предметах, для сільського побуту ніби й не конечних, але саме вони надають усьому, що відбувається, особливого колориту й значення.

Оповідач-підліток (тут часто вводиться й так звана зміна свідомости персонажа, коли Валах коментує свою розповідь уже з позиції дорослого й досвідченого) найбільше пишається тим, що його батько має кларнет, без якого не обходиться жодна важлива подія. Філософ Фабіян (за посвідкою він Левко Хоробрий, а унікальне прізвисько отримав від свого цапа, істоти, також наділеної розумом) читає діалоги Платона й Міцкевичевого «Пана Тадеуша», здобувши коштовні книжки з бібліотеки розграбованого в революцію палацу. Високий статус означає також золотими окулярами, хоча хата його доволі нужденна й занедбана. А от співуче ліщинове крісло-гойдалку, на взірець побаченого колись у пана Родзінського, Фабіян виготовив власними руками. Найкоштовнішу вітцвіцину отримали брати Соколюки, однак мали з нею лише велику халепу. Мати на смертному одрі сказала, що батько сховав під грушею скарб, і хлопці відкопали колекцію старовинної зброї

Лебедина згряя

Роман

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Наш старенький, многогіршний, та в чомусь, проте, і немеркнучий Вавилон, що, окрім назви, запозиченої з Дворіччя, не має нічого спільного з Вавилоном месопотамським, стоїть, як і стояв здавен, над річкою Чебрецем, маловідомою притокою Південного Бугу, майже нечутною в повінь та хлюпотливо-тривожною в сушу. На високій береговині все літо синьо та сумно цвіте чебрець, найменша квітка з-поміж квіток, від чого й названо річку. Чебрець вабить до себе гаї — ясеніві, берестові, черемхові, й сам губиться в них, однак ненадовго — зразу ж за Вавилоном вигулькує з-під старих вільх і вже вільно тече собі у не такі вже й незнані краї — до Журбова, де його перепиняють греблею, а вже звідтіля полиновим степом до Глинська, де впадає в Південний Буг і де ми з вами побуваємо неодмінно...

Уздовж того водного шляху, безнадійно заплутаного в очеретах та камінні, на кількох горбах, що немовби вічно ворогують між собою, завис Вавилон, старий та пізніший, з'єднаний водне досить-таки ветхою греблею, котру щовесни з'їдає повінь і її доводиться насипати майже заново. Цієї весни гребля вистояла чи не вперше, і на неї зіперся чималенький став, на якому щойно відсвятковано Івана Купала, а взимку, коли став скують водохресні морози, тут справляють Йордань, перетворюючи се льодове свято на щось веселе та незабутнє. Як у Польщі в старовину, тут кожен двір вважає себе «морською державою», бо ж має бодай невеличкий вихід до «моря», цілком достатній, аби